

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. บริบทเทือกเขาพระ-เขาสูง
2. การมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
 - 2.2 รูปแบบการมีส่วนร่วม
 - 2.3 หลักการและแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วม
 - 2.4 ลักษณะการมีส่วนร่วม
 - 2.5 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม
 - 2.6 เงื่อนไขในการมีส่วนร่วม
 - 2.7 เครื่องชี้วัดการมีส่วนร่วม
 - 2.8 กฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
3. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
 - 3.1 ความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
 - 3.2 แนวความคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
 - 3.3 วิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
 - 3.4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 4.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 4.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
5. การสนทนากลุ่ม

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 6.1 งานวิจัยในประเทศ
- 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

7. กรอบความคิดในการวิจัย

บริบทที่เอกเขพระ – เขาสูง

ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ที่เอกเขพระ-เขาสูง

อำเภอหนองบัว ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดนครสวรรค์ เนื้อที่ประมาณ 819 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 512,193 ไร่ มีประชากรประมาณ 72,160 คน 21,105 ครัวเรือน การบริหารงานเป็นการบริหารงานส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น 9 ตำบล 103 หมู่บ้าน มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร, อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอไพศาลี, อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์

บริเวณที่เอกเขพระ – เขาสูง อยู่ห่างจากตัวจังหวัด ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นระยะทาง 100 กิโลเมตร บนเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 225 (นครสวรรค์ – ชัยภูมิ) มีเนื้อที่ประมาณ 110,456 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 69,035,000 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 13.48 ของพื้นที่อำเภอหนองบัว มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลหนองกล้วย และตำบลทุ่งทอง อำเภอหนองบัว
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลหนองบัว และตำบลทุ่งทอง อำเภอหนองบัว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลหนองกล้วยและตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว

เขตการปกครอง

ที่เอกเขพระ – เขาสูง มีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของ ตำบล 13 หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน 19,413 คน (อำเภอพยุหะคีรี . 2546) ซึ่งประกอบด้วยหมู่บ้านต่าง ๆ ดังนี้ ตำบลหนองบัว จำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 10 บ้านหนองไผ่ หมู่ที่ 13 บ้านร่องคู หมู่ที่ 15 บ้านศรีสมบุรณ์ หมู่ที่ 17 บ้านโลกเจริญ หมู่ที่ 18 บ้านกตองคานใต้ ตำบลหนองกล้วย จำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 3 บ้านเนินขี้เหล็ก หมู่ที่ 4 บ้านเนินพลวง หมู่ที่ 10 บ้านขามะเกลือ

หมู่ที่ 12 บ้านเนินขี้เหล็ก ตำบลทุ่งทอง จำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 5 บ้านหนองคู หมู่ที่ 6 บ้านหนองกระเปา หมู่ที่ 8 บ้านทรัพย์ชัย หมู่ที่ 10 บ้านปากดง

ลักษณะภูมิประเทศ

เทือกเขาพระ - เขาสูง เป็นภูเขาหินแกรนิตวางตัวในแนวเหนือใต้ ประกอบด้วยยอดเขา 2 กลุ่มคือ กลุ่มเขาพระมีภูเขา 5 ยอด คือ เขาพระ เขาปากไร่ เขาลานวัว เขาปากแครง และเขาตุ๊กจันทร์ ซึ่งมีความสูง 226,160,222,208 และ 221 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางตามลำดับ มีเนื้อที่รวมประมาณ 7 - 8 ตารางกิโลเมตร กลุ่มเทือกเขาสูงมีภูเขา 10 ยอด ได้แก่ เขาสูง เขาแอนดรู เขาบ่อผักไถ่ เขาม่มก่ เขาลาศัก เขาคะเมะ เขามีกระโดน เขาคินลาด เขาห้วยและเขามรกต ซึ่งมีความสูง 389,226,193,301,238,145,130,219,148 และ 134 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางตามลำดับ และโดยรอบเทือกเขาจะเป็นที่ราบ และที่ราบเชิงเขา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาสลับเนิน ที่ราบระหว่างภูเขาจะเป็นที่ลุ่ม ในฤดูฝนบางส่วนของพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มบริเวณระหว่างเขาสูงและเขาพระ จะมีน้ำท่วมขังประมาณ 3-4 เดือน

ลักษณะภูมิอากาศ

อำเภอหนองบัว ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดนครสวรรค์ อุณหภูมิเฉลี่ยทั่วไปอยู่ในระดับสูง 28 - 40 องศาเซลเซียส สภาพอากาศโดยรวมนร้อนและแห้งแล้งตลอดปี เนื่องจากพื้นที่ป่าไม้เหลือน้อย

สภาพแวดล้อมทางชีวภาพและป่าไม้

สภาพป่าบริเวณเทือกเขาพระและกลุ่มเทือกเขาสูง จากการสำรวจสามารถแบ่งป่าได้สองชนิด คือป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง ชนิดพันธุ์ไม้ที่สำรวจพบในพื้นที่มีทั้งหมด 38 วงศ์ 56 สกุล 99 ชนิด (สำนักงานป่าไม้เขตนครสวรรค์.2542) พันธุ์ไม้ประกอบด้วย มะขามป้อม แดง พลาญ มะหาด ประดู่ อ้อยช้าง สะเลาะช้าง ชิงชัน เต็ง รัง สักป่า (สักขี้ควาย) โพธิ์ ไทร เป็นต้น

เทือกเขาพระ-เขาสูง มีสัตว์ป่าทั้งสิ้น 56 วงศ์ 92 สกุล 110 ชนิด แบ่งเป็นสัตว์ปีกและนก จำนวน 25 วงศ์ 44 สกุล 55 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม จำนวน 15 วงศ์ 21 สกุล 24 ชนิด สัตว์เลื้อยคลานจำนวน 12 วงศ์ 21 สกุล 22 ชนิด สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ จำนวน 4 วงศ์ 6 สกุล 9 ชนิด (สำนักงานป่าไม้เขตนครสวรรค์ .2542) ส่วนสัตว์ป่าที่พบเห็นส่วนใหญ่เป็น สัตว์จำพวกลิง ใก้ป่า ล้างจาว หมูป่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ประเภทงู และนกอีกจำพวกหนึ่ง

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

เนื่องจากสภาพพื้นที่และชุมชนยังเป็นชนบทอยู่มาก ในการผลิตโครงสร้างทางเศรษฐกิจซึ่งขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวทำให้ไม่มีความหลากหลายอาชีพ รายได้ขึ้นอยู่กับพืชเศรษฐกิจบางชนิด ที่สำคัญได้แก่ ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลังและไม้ผล ซึ่งมีจำนวนน้อย การผลิตและผลผลิตขึ้นอยู่กับความผันแปรทางธรรมชาติ ซึ่งปกติจะแห้งแล้งมากจากระบบชลประทานและแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่แห้งแล้ง ประกอบกับคุณภาพดินโดยส่วนใหญ่ของพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ผลผลิตต่อไร่จึงค่อนข้างต่ำมาก ถั่วลิสง ข้าวเจ้าวนาลี ได้ผลผลิตประมาณ 30 ถึงต่อไร่ ส่งผลให้เกษตรกรซึ่งมีจำนวนประมาณ 150 ครัวเรือน มีฐานะยากจน จึงมีการอพยพแรงงานวัยหนุ่มสาวและแรงงานวัยทำงานจำนวนมากไปทำงานในต่างจังหวัด โดยมีจำนวนน้อยรับจ้างทำงานในเมืองแร่และงานอื่นๆในชุมชน นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเอง จึงไม่สนใจให้เกษตรกรพัฒนาอาชีพการเกษตรให้ก้าวหน้ากว่านี้

การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมเป็นพฤติกรรมที่ประชาชน หรือคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมได้พัฒนาปัญหาความรู้ ความสามารถ โดยแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จะต้องเกิดจากแนวความคิดในหลาย ๆ ด้าน เพื่อความเข้าใจในการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมให้ดีขึ้น จึงได้ศึกษาแนวความคิดในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นหลักการพื้นฐานและองค์ประกอบสำคัญในด้านการบริหารงานด้านการพัฒนา อันมีพฤติกรรมของคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมที่ได้รับการพัฒนาความคิด ความรู้ ความสามารถ โดยแสดงออกในรูปแบบต่างๆ เพื่อพัฒนาทรัพยากรป่าไม้เพื่อความเข้าใจในการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมให้ดีขึ้น จึงได้ศึกษาแนวความคิดในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ดังนี้

บูธัมม ฐัมเมธิ (2526:25) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท เพื่อแก้ไขปัญหาคณะและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่า แผนชนบททุกคนดำรงมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติคืออย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับ

ของผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับความจริงที่ว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

นรินทร์ จงวุฒิเวศย์ (2527:27-25) อธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์ ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกลุ่มดังกล่าวด้วย

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527:185) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการ และควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยผลิตที่มีในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม

ไพรัตน์ เคะชรินทร์ (2527:6) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า หมายถึงกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปแบบส่วนบุคคล กลุ่มคน สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน

เจริญ ภัสระ (2540:1-3) ให้ความหมายของกรมีส่วนร่วมของประชาชนในทรรศนะคติที่แตกต่างกัน 4 ความหมาย

1. การที่กลุ่มประชาชนหรือขบวนการของประชาชนซึ่งตลอดเวลาที่ผ่านมาเป็นผู้ที่อยู่ในวงนอกระบบราชการ ได้เห็นความสามารถในการควบคุมทรัพยากร และสถาบันต่างๆ ตามสภาวะสังคมที่เป็นอยู่

2. การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง ในการจัดการและควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม

3. กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการพัฒนา ร่วมคิดร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

4. กระบวนการที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาส และได้ใช้โอกาสที่ได้รับ แสดงออกซึ่งความรู้สึกร่วมกัน

ปารีชาติ วลัยเสถียร (2542 : 138-139) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาดังแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2. การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชน พัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ทวงถามการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้จากกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

จากความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนตามทรรศนะของนักวิชาการต่างๆ มีความหมายมากมายทั้งที่มีความหมายใกล้เคียงและแตกต่างกันออกไป ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมหมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนา ในลักษณะของการเข้าจัดการ ตั้งแต่การร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมกันบำรุงรักษาสาธารณประโยชน์ และร่วมติดตามผล ประเมินผล ด้วยความสมัครใจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด

2. รูปแบบการมีส่วนร่วม

เฉลิม บุรีศักดิ์ (2545:115) อธิบายรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ว่า

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความร่วมมือกันเชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรัฐคืออำนาจกว่าหรือมีทรัพยากรหรือความรู้ดีกว่าเป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าต้องการอะไร โดยที่รัฐไม่รู้ความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้นการมีส่วนร่วมก็เพียงแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น

3. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดปัญหา ความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางการแก้ปัญหา และความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย จากรูปแบบการมีส่วนร่วมที่กล่าวมา

สรุปได้ว่าประชาชนต้องมีส่วนร่วมปฏิบัติในทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบชายขอบ การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์

3. หลักการและแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527:6-7) ได้สรุปหลักการและแนวทางการพัฒนาให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมไว้ว่า

1. ต้องยึดมั่นหลักความต้องการและปัญหาของประชาชน เป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม
2. กิจกรรมต้องดำเนินการในรูปกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบร่วมกัน
3. ให้คำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชนและปลูกฝังให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ
4. กิจกรรมที่จัดทำต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ทรัพยากร วัฒนธรรมของชุมชน
5. การเริ่มต้นควรอาศัยผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านเคารพนับถือ
6. ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น

สรุปได้ว่าหลักการและแนวทางการพัฒนาต้องยึดหลักความต้องการของประชาชนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ทรัพยากร วัฒนธรรมของชุมชน

4. ลักษณะการมีส่วนร่วม

ปกรักษ์ ปรียากร (2530:64) ได้ให้แนวคิดว่าลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา คือ การที่ประชาชนจะเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา และร่วมมีผลประโยชน์ ซึ่งกระทำได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. เป็นผู้มีส่วนบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าจะอะไรคือความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน
2. เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน

3. เป็นผู้มีบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น

4. เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจและเกิดแรงจูงใจ ที่จะสร้างกระบวนการพัฒนา

อย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวทางและจุดหมายปลายทางโดยตัวของมันเอง โนแรงที่ว่าประชาชนทุกคนต่างมีจิตปรารถนา และเกิดความรู้สึกรักพึงพอใจอย่างล้นหลาม ในการที่ได้เข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติงานที่เกื้อหนุนต่อการตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของตน

สรุปได้ว่าลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข ร่วมรับผลประโยชน์

5. ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชุมชนในทฤษฎีของนักวิชาการต่างๆจะเห็นได้ว่า มีทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกันดังต่อไปนี้

เจมส์ คี ปีทอง (2526:272-273) ได้แยกการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น

4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ทศนีย์ ไทยภินทรย์ (2526:15) กล่าวถึงรูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้ คือ

1. ร่วมคิด โดยคิดว่าสภาพที่มีอยู่มีอะไรเดือดร้อน และสาเหตุเกิดจากอะไร
2. ร่วมวางแผน โดยการวิเคราะห์สาเหตุ จัดลำดับความสำคัญของปัญหา
3. ร่วมดำเนินการ ดำเนินงานตามโครงการ และการแผนกำหนดโครงการและแผนงาน
4. ร่วมติดตามประเมินผล โดยประเมินผลความสำเร็จหรือล้มเหลวเป็นระยะๆ และแก้ไข

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527:7) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้า ปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงตลอดถึงความต้องการของชุมชน

2. ร่วมค้นหา และสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

3. ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขและสนองความต้องการของชุมชน

4. ร่วมตัดสินใจ ในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน

7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และบำรุงรักษา โครงการและกิจกรรม ที่ได้ทำไว้โดยเอกชน และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ปรัชญา เวสารัชช์ (2530:11-12) ได้กล่าวถึงลักษณะหรือรูปแบบในการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

1. ร่วมแสดงความคิดเห็น
2. ร่วมระดมทรัพยากรวัสดุ
3. ร่วมสละแรงกาย
4. ร่วมสละเวลา

สมศักดิ์ สุขวงศ์ (2532:110) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ได้แก่

1. ประชุมวางแผนดำเนินการตัดสินใจในโครงการ
2. ปฏิบัติตามแผนด้วยการลงมือกระทำ
3. แบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนา
4. ประเมินแผนงานที่ได้ดำเนินการไปแล้ว

สมยศ หุ่นแก้ว (2534:220-222) กล่าวถึงขั้นตอนในการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทไว้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ชุมชนและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ขั้นตอนนี้จะรวมไปถึงการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับก่อนหลัง

2. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการวางแผนการดำเนินงาน การวางแผนดำเนินงานจะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยจะให้ประชาชนตัดสินใจว่า จะเลือกวิธีการใด

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การลงทุนและปฏิบัติงาน เช่นบริจาคทรัพย์และการใช้แรงงาน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามผลและประเมินผล ทำให้รู้ว่างานที่ดำเนินผ่านไปแล้วนั้นได้ผลดีหรือได้รับผลประโยชน์หรือไม่ อย่างไร ช่วยให้บุคคลที่ร่วมกลุ่มกิจกรรมรู้จักค้นหาข้อบกพร่องของการทำงาน สามารถที่จะปรับปรุงแก้ไขข้อขัดข้องและอุปสรรคได้

อติณ ทรัพย์พัฒน์ (2539 : 49) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนาไว้ 5 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

ขั้นที่ 2 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

ขั้นที่ 3 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา

ขั้นที่ 4 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหา

ขั้นที่ 5 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

บัณฑิต อ่อนคำ (2525 : 14) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน ตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

ขั้นที่ 2 ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

ขั้นที่ 3 ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นที่ 4 ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้จากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นที่ 5 ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

ชินรัตน์ สมสืบ (2539: 95) กล่าวว่า ไร่ชญาและแนวคิดการพัฒนาที่มีจุดศูนย์กลางที่การพัฒนาคน โดยการสนองความต้องการของคน ประชาชนที่จะได้รับประโยชน์จากโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาจึงควรมีส่วนร่วมในโครงการนั้น ๆ ทุกขั้นตอนตั้งแต่การกำหนดความต้องการ การกำหนดวัตถุประสงค์ การตัดสินใจเลือกโครงการ การดำเนินโครงการการติดตามและประเมินผลโครงการ และการใช้ประโยชน์จากโครงการ

ชัยณรงค์ แก้วอยู่ (2543: 38) ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ 7 ขั้นตอน คือ

1. การสำรวจขั้นต้น
2. การศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
3. การแสวงหานแนวทางในการแก้ไข้ปัญหา
4. การกำหนดแนวทางในการแก้ไข้ปัญหา
5. การปฏิบัติตามโครงการ
6. การประเมินผลโครงการ
7. การพิจารณาหาหนทางโครงการที่ได้ทำไปแล้ว

ประภาพร ศรีสถิตย์ธรรม (2543: 23 อ้างถึงใน Bernstein, 1976) ได้สำรวจรูปแบบของการมีส่วนร่วมจากทั่วโลกว่ามี 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การทราบถึงผลการดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมรับผิดชอบในข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการเพื่อใช้ในการตัดสินใจ
4. มีการรับรองสิทธิส่วนบุคคล
5. มีอิสระในการโต้แย้ง
6. มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย

เจียบ ไทอิ่ง (2539:45) ได้เสนอแนะขั้นตอนการเรียนรู้การมีส่วนร่วมในชุมชน 6 ขั้นตอนเรียกว่า 6 รววม ดังนี้

1. **ขั้นการร่วมอยู่กับและรับรู้ปัญหา** เป็นขั้นตอนที่นักวิจัยต้องทำตนเองให้ผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกับชาวบ้าน เพราะโดยข้อเท็จจริงนักพัฒนาและนักวิจัยเพียงบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งเป็นคนต่างถิ่นมีการศึกษาสูงกว่าชาวบ้าน ความแปลกแยกและความแปลกหน้าระหว่างชาวบ้านและนักพัฒนาจึงยังคงดำรงอยู่ นักพัฒนาจึงต้องพัฒนาตนเองให้เป็น

เมื่อเสียบกับชาวบ้านก่อน นักพัฒนาจึงสามารถเรียนรู้และเก็บข้อมูลเชิงลึกจากชาวบ้านได้ นั่นหมายถึงเมื่อชาวบ้านมองเห็นว่านักพัฒนาเป็นกลุ่มเดียวกับเขา การร่วมอยู่ร่วมกันและรับรู้ปัญหา จึงเป็นกลวิธีแรกที่นักพัฒนาและนักวิจัยชุมชนต้องเรียนรู้และปรับตัว

2. ขั้นร่วมทำงานเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน โดยปกติการที่ชาวบ้านจะมองเห็น นักพัฒนาเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกับเขาเป็นเรื่องค่อนข้างยาก เพราะนักพัฒนามีคุณสมบัติแตกต่าง จากชาวบ้านดังกล่าวมาแล้ว สิ่งที่จะช่วยให้นักพัฒนาเป็นกลุ่มเดียวกันได้ จึงต้องร่วมทำงานกับชาวบ้าน นักพัฒนาทำตัวให้เป็นกลุ่มเดียวกับชาวบ้านได้ ต้องร่วมทำงานให้เหมือนกับที่เขาทำในชีวิตประจำวัน ความแปลกแยกและความแตกต่างจึงกลายเป็นความประสมกลมกลืน ความไว้นือเชื่อใจจึงเกิดขึ้น

3. ขั้นร่วมคิดร่วมศึกษาปัญหาชุมชน วัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมที่ให้เกียรติผู้ใหญ่และผู้รู้ ในกรณีที่นักพัฒนาหรือนักวิจัยซึ่งมีคุณสมบัติของผู้มีการศึกษาสูงเป็นผู้รู้ ชาวบ้านจะคิดว่าเป็นผู้ที่แก้ปัญหาให้คนได้ จึงยอมรับฟังความคิดเห็นมากกว่าที่จะเป็นผู้ร่วมแสดงความคิดเห็นที่ได้จากนักพัฒนาซึ่งเป็นของนักพัฒนาและนักวิจัยชุมชน มิใช่เป็นปัญหาของชุมชน ดังนั้นการที่นักพัฒนาจะเรียนรู้และได้ปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง นักพัฒนาต้องทำตัวให้เป็นกลุ่มเดียวกับชุมชนก่อนอย่างไรก็ตามตราบโคที่ชาวบ้านยังคิดว่านักพัฒนาเป็นผู้รู้มากกว่า ชาวบ้านจะไม่ยอมคิดร่วมกับนักพัฒนา แต่จะให้นักพัฒนาเป็นผู้คิด ผลที่ได้จากความคิดในการแก้ปัญหาจึงเป็นผลที่เกิดจากนักพัฒนา ผลสุดท้ายปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนยังคงดำรงอยู่ ดังนั้นกระบวนการร่วมคิดและร่วมศึกษาปัญหาชุมชนจึงเป็นวิธีการที่จะได้ปัญหาและข้อมูลที่แท้จริงของชุมชน นำไปสู่การร่วมแก้ไขปัญหาคัดตรงประเด็นในขั้นต่อไป

4. ขั้นร่วมกันพัฒนาแก้ไขปัญหามุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคัดตรงประเด็นการลงมือปฏิบัติระหว่างนักพัฒนาและชาวบ้าน การที่นักพัฒนาทำตัวให้เป็นกลุ่มเดียวกับชาวบ้าน จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาวิธีการแก้ไขปัญหาคัดตรงประเด็นจากนักพัฒนาสู่ชาวบ้านด้วยเหตุมีปัญญาและข้อมูลแท้จริงของชาวบ้านสู่นักพัฒนา ขั้นการพัฒนาและแก้ไขปัญหามุมชน จึงเป็นการเรียนรู้และแก้ปัญหาร่วมกันอย่างเป็นระบบ ระหว่างชาวบ้าน นักพัฒนาและนักวิจัย

5. ขั้นร่วมสรุปและร่วมประเมินผล การร่วมกันพัฒนาเป็นขั้นตอนของการปฏิบัติจริงดังนั้นผลที่เกิดจากการปฏิบัติ นักพัฒนาและชาวบ้านจึงรับรู้ร่วมกันด้วยการร่วมกันสรุปและร่วมประเมินผล ข้อสรุปที่ได้จึงเป็นองค์ความรู้ใหม่ของชุมชนและนักพัฒนา

6. ขั้นร่วมรับผลและพัฒนาขั้นต่อไป ผลของข้อสรุปในขั้นที่ 5 จะเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่นักพัฒนาและชาวบ้านใช้เป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนและการพัฒนาชุมชนต่อไป

นิรันดร์ องวุฒิวาศน์ (2527:185) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคล และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร
2. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศ ตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรง ผู้น้อยก็ช่วยแรง
3. อำนาจบังคับที่เกิดจากคนที่มิอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ เช่น บังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530: 217-218) ได้กล่าวว่าปัจจัยของการมีส่วนร่วมของประชาชน ขึ้นอยู่กับ

1. ความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง ว่าสามารถจะช่วยตนเอง พร้อมช่วยเหลือ ผู้อื่นได้และจะต้องแสดงศักยภาพจะเข้าร่วมต่อการพัฒนา
2. โครงสร้างเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่มีเงื่อนไขแบบเศรษฐกิจ เป็นข้อเรียกร้องเบื้องต้น ที่ทำให้คนจน ไม่สามารถเข้ามามีส่วนได้
3. หน่วยครอบครัวมีความเข้าใจในเรื่องการมีส่วนร่วม จะมีผลต่อการมีส่วนร่วมและการควบคุมจากเบื้องล่าง มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก็คือ หลังทางสังคม ได้แก่ มาตรการทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา
4. การให้อิสระแก่กลุ่มชาวบ้านที่จะตัดสินใจด้วยกันในกิจกรรมต่าง ๆ จะสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพ ที่มีอยู่ในตัวเองให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน
5. การตัดสินใจร่วมกลุ่ม ไม่ได้เป็นหลักการตามเหตุผลของการแก่งถ้าไร ผลประโยชน์สูงสุดทางวัตถุ หากแต่ตัดสินใจเข้าร่วมบนพื้นฐานคุณค่าอย่างอื่น ผลประโยชน์ทางวัตถุเป็นสิ่งที่ตามมา

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2535: 122) กล่าวว่า ประชาชนยากจนในชนบทอาจเข้ามาเกี่ยวข้องกับพัฒนาชนบทมากขึ้นเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่

1. นโยบายหรือรูปแบบการพัฒนาของรัฐบาล กล่าวคือ การพัฒนาแบบเสรี และการพัฒนาแบบมีแผน สนับสนุนประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมได้มากกว่าแบบบังคับ
2. บทบาทของระบบราชการที่มีต่อการพัฒนาชนบท เมื่อใดก็ตามที่มีการรวมอำนาจในการพัฒนาไว้ที่ระบบราชการมาก ก็ย่อมทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนลดน้อยลง
3. โครงสร้างทางการเมืองและสังคมและสังคมชนบท โครงสร้างดังกล่าวนี้มีส่วนสำคัญทำให้ประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วม ในการบริหารและการจัดการทรัพยากร มากน้อยต่างกัน เช่น โครงสร้างทางการเมืองในสังคมชนบทที่สนับสนุนการปกครอง

ระบอบประชาธิปไตย ย่อมส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากกว่าโครงสร้างที่ไม่สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยหรือโครงสร้างสังคมที่เป็นเจ้าขุนมูลนายหรือโครงสร้างที่สนับสนุนความเชื่อในเรื่องเวรเรื่องกรรมย่อมไม่เอื้ออำนวยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เป็นต้น

ซูเกียริค ภัยดี (2536 : 19-21) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม โดยแบ่งเป็น

3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล
2. ปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ
3. ปัจจัยด้านการติดต่อสื่อสาร

ฉลอง ดิยสี (2541:20) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วย

1. ปัจจัยด้านกายภาพ ประกอบด้วย

- 1.1 ปัจจัยด้านกายภาพ: ลักษณะภูมิประเทศ การตั้งถิ่นฐาน การคมนาคม
- 1.2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ: ฐานะทางเศรษฐกิจ รายได้
- 1.3 ปัจจัยด้านการเมือง: บรรยากาศทางการเมือง อุดมการณ์ อุดมคติทาง

การเมือง ของประชาชน

1.4 ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม: วิธีการดำเนินชีวิต ขบธรรมเนียมประเพณี ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมที่แตกต่างกันแต่ละพื้นที่

1.5 ปัจจัยทางประวัติศาสตร์: ความเ็นมาของเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ค่านิยมของชุมชน

1.6 ปัจจัยส่วนบุคคล: คนเมือง คนชนบท กลุ่มอาชีพ ระดับความรู้ การมีบทบาทในฐานะต่าง ๆ ของสังคม

2. ปัจจัยด้านลักษณะโครงการ ประกอบด้วย

- 2.1 ความยากง่ายของเทคโนโลยีที่ใช้ในงาน
- 2.2 ทรัพยากรที่ใช้ ความยากง่ายในการหา
- 2.3 ลักษณะของผลประโยชน์
- 2.4 ความเชื่อมโยงของโครงการกับโครงการอื่น ๆ
- 2.5 ความยืดหยุ่นของโครงการ
- 2.6 การเข้าถึงการบริหารโครงการ

สุชาติ อรุณวุฒิวงศ์ (2541: 22-23 อ้างถึงใน World Health Organization, 1978)

เสนอปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ

1. ปัจจัยของสิ่งจูงใจ หมายถึง การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ นั้น จะมีเหตุผลที่สำคัญอยู่ 2 ประการ

1.1 การมองเห็นว่าตนเองจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป

1.2 การได้รับคำบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนบ้านให้เข้าร่วม โดยมีสิ่งจูงใจ

2. ปัจจัยโครงสร้างของโอกาสหรือช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม หมายถึง การมองเห็นช่องทาง ในการมีส่วนร่วมและมองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับหลังจากการมีส่วนร่วม จึงการมีลักษณะดังนี้

2.1 เปิดโอกาสให้ทุกคนและทุกกลุ่มในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจอยู่ในรูปของการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยมีตัวแทนก็ได้

2.2 ควรกำหนดเวลาที่แน่ชัด เพื่อผู้ที่เข้าร่วมไปมีส่วนร่วมจะสามารถกำหนดเงื่อนไขตามสภาพเป็นจริงของตนได้

2.3 การกำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไร

3. ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนสามารถกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และผลประโยชน์ของกิจกรรมได้

ประภาพร ศรีสถิตย์ธรรม (2543: 29 อ้างถึงใน Goodenough,1966) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้น เมื่อพวกเขาเรียนรู้ถึงประโยชน์ที่เขาได้รับจากการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้เข้าร่วมด้วยกันหรือการได้รับความช่วยเหลือจากผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ ด้วย

กล่าวโดยสรุป ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย, ร่วมแสดงความคิด วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ การดำเนินงานตามแผน ร่วมสรุปและประเมินผล ร่วมรับผลและพัฒนาขั้นต่อไป

6. เงื่อนไขในการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิวรณ์ (2527) กล่าวถึงเงื่อนไขการมีส่วนร่วมอย่างน้อย 3 ประการ

1. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
2. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม
3. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

นอกจากนี้ความสำเร็จของการมีส่วนร่วม ยังขึ้นกับเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. ประชาชนจะต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรม การมีส่วนร่วมไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ฉุกเฉิน

2. ประชาชนต้องไม่เสียเงินทอง ค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไปที่เขาประเมินผลตอบแทนที่จะได้รับ

3. ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น

4. ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกันทั้งสองฝ่าย

5. ประชาชนต้องไม่รู้สึกรบกวนหรือกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคมหากจะมีส่วนร่วม

กล่าวโดยสรุป เจื้อนใจของการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย การให้เวลากับส่วนรวม มีความเสียสละ มีความสามัคคี จึงจะพัฒนาได้ยั่งยืน

7. เครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วม

ชาปิน (Chapin .1977) ได้เสนอเครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนทางสังคม โดยกำหนดระดับความเกำคัญของการมีส่วนร่วมกิจกรรมของสมาชิกในองค์กร ดังนี้

1. การมีความสนใจในกิจกรรมและการเข้าร่วมประชุม
2. การให้การสนับสนุนช่วยเหลือ
3. การเป็นสมาชิกและกรรมการ
4. การเป็นเจ้าหน้าที่

ทั้งนี้จะดูลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงออก คือ การเป็นสมาชิกกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การบริจาคเงินทอง วัสดุสิ่งของ การเสียสละเวลา แรงงาน การเป็นสมาชิกของคณะกรรมการและเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมนั้นโดยตรง

8. กฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2548) ได้กล่าวถึงรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติให้กลุ่มเป้าหมาย 5 กลุ่ม ต้องมีส่วนร่วมกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย

1. ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม (มาตรา 46) ให้มีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืนตามที่กฎหมายบัญญัติ

2. องค์กรอิสระ (มาตรา 56) มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชน ในการบำรุงรักษา และได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและควมหลากหลายทางชีวภาพ การคุ้มครองส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติ ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตคน ข้อมูได้รับความคุ้มครองทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ

เลขทะเบียน.....
ใบที่.....
หมู่ที่.....

3. ประชาชนหรือบุคคลทั่วไป (มาตรา 59) มีสิทธิได้รับข้อมูลคำชี้แจงและเหตุผลจากหน้าราชการหรือหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่นก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินการ โครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ ภาษาระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ

4. รัฐ (มาตรา 79) ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ สงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษาและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการ พัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนการควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน

5. องค์กรปกครองท้องถิ่น (มาตรา 290) มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย บัญญัติเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่นอกเขตพื้นที่เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของ ประชาชนในพื้นที่ของตน การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่ม โครงการหรือกิจกรรมใด นอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือ สุขอนามัยของประชาชนในพื้นที่

จากนิยามที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมคือ กระบวนการแลกเปลี่ยน ข้อมูล ความรู้ ร่วมกันในการวางแผน ร่วมกันในการดำเนินกิจกรรม ร่วมกันใช้ประโยชน์ และ ออกความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปให้เกิดทางเลือกและการตัดสินใจเกี่ยวกับ โครงการ แผนงาน ที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง นำไปลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนา ในชุมชนของตนเอง

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

1. ความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

สมนึก อ่องเอิบ (2519 : 5) กล่าวว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งจะสำเร็จลงได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย การที่จะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายจะเกิด ได้ด้วยวิธีการ ให้การศึกษาและความรู้ ตลอดจนสร้างเจตคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แก่ประชาชนทุกคนให้มีความรักความหวงแหน เห็นความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ

จิริพล สินธุนาวา (2528 : 95) มีแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ว่า จะต้องเผยแพร่ให้เกิดความเข้าใจอย่างกว้างขวางในทุกระดับ เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสมกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ซึ่งนอกจากจะให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์น้อย เพราะไม่เห็นคุณค่าและประโยชน์ที่จะได้รับโดยตรง ยังเชื่อว่า คุญประโยชน์นั้น จะไม่ตกแก่คนในรุ่นลูกหลานของคนอีกด้วย

อาษา พรหมนุปลา (2529 : 6) กล่าวถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติว่า หมายถึง การใช้และการระวังรักษาทรัพยากรธรรมชาติด้วยวิธีฉลาดและให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ซึ่งเป็นเรื่องระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม และการอนุรักษ์ธรรมชาติ มีความมุ่งหมายที่จะรักษาสวัสดิภาพของสังคมหรือคนส่วนร่วม การขาดแคลนสูญเสียหรือขาดความสมดุลของธรรมชาติย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อความเป็นอยู่ของสัตว์โลก ซึ่งรวมถึงมนุษย์เองด้วย

เกษม จันทรณ์แก้ว (2530 : 99-100) กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรักษา สงวนซ่อมแซมปรับปรุงและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูงในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป หรืออีกทางความหมายหนึ่งคือ เป็นการให้ความสำคัญความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต

อำนาจ ทอวนิช (2530 : 21) กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การนำออกมาใช้ประโยชน์โดยรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมมากที่สุด

อุทิศ ภูฏอินทร์ (2536 : 60) กล่าวว่า การอนุรักษ์ เป็นการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด เน้นที่การรักษาไว้ให้คนรุ่นหลังได้ดู หรือใช้ประโยชน์ด้วย ไม่มุ่งที่ประโยชน์สูงสุด การใช้ต้องมีการทำลาย ต้องกำหนดไม่ให้เกินกว่าจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดการเปลี่ยนแปลงส่วนการใช้ที่ไม่ทำลายจะต้องไม่ก่อผลกระทบจนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เปลี่ยนรูปหรือเสื่อมโทรมลง

นิวัติ เรืองพานิช (2539 : 38) กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลานานมากที่สุด ทั้งนี้ต้องสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ทรัพยากรโดยทั่วถึงกัน

โดยให้มีการสูญเสียทรัพยากรน้อยที่สุดกล่าวโดยสรุปจากแนวคิดของเชื้อชวาญ และผู้ทรงคุณวุฒิ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างชาญฉลาดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งดำเนินการฟื้นฟูตลอดจนการป้องกันรักษาทรัพยากรให้ทรัพยากรคงอยู่ให้เป็นมรดกกับอนุชนรุ่นต่อไป ซึ่งเป็นการกิจที่ชุมชนต้องรับผิดชอบในการใช้ประโยชน์ร่วมกันเพื่อให้ทรัพยากรนั้นคงอยู่และยั่งยืนนานที่สุด

2. แนวความคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดผลนั้น ต้องอาศัยแนวความคิดในการอนุรักษ์ดังนี้ นิวดี เรืองพานิช (2539 : 39-40) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด ยาวนานที่สุดและโดยทั่วถึงกัน ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงห้ามใช้หรือเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่ต้องนำมาใช้ให้ถูกต้องตามเทศกาล

2. ทรัพยากรธรรมชาติจำแนกอย่างกว้างๆ ออกเป็นทรัพยากรที่เกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่า และทรัพยากรที่ไม่สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น น้ำมันและแร่ต่างๆ เป็นต้น

3. ปัญหาสำคัญที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรดินที่ยังอุดมสมบูรณ์ให้คงคุณสมบัติที่ดีตลอดไป ในขณะที่เดียวกัน จะเป็นผลดีต่อทรัพยากรอื่นๆ เช่น น้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่าด้วย

4. การอนุรักษ์หรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติต้องคำนึงถึงทรัพยากร อื่นๆ ในเวลาเดียวกันด้วย ไม่ควรแยกพิจารณาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะทรัพยากรทุกอย่างมีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

5. ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดนั้น จะต้องไม่แยกมนุษย์ ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือวัฒนธรรมหรือสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพราะว่าวัฒนธรรมและสังคมของมนุษย์ได้พัฒนาตัวเองมาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้น ๆ กล่าวโดยทั่ว ๆ ไปว่า การอนุรักษ์เป็นทางแห่งการดำเนินชีวิต เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์เป็นอันมาก

6. ไม่มีโครงการอนุรักษ์ที่จะประสบความสำเร็จได้ นอกเสียจากผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรนั้นๆ และใช้อย่างชาญฉลาดให้เกิดผลดีในทุกๆ ด้านคือสังคมมนุษย์ และควรใช้ทรัพยากรให้อำนวยประโยชน์หลาย ๆ ด้านในเวลาเดียวกันด้วย

7. ถัดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบัน จะเป็นที่ใครก็ตามยังไม่อยู่ในระดับที่จะหยั่งซึ่งฐานะความอยู่ดีกินดีโดยทั่วถึงได้ เนื่องจากการกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรยังเป็นไปไม่ทั่วถึง

8. การอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือชนบททกคนมีทั้งสมบรูณ์ของประเทศขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และขึ้นอยู่กับทรัพยากรซึ่งมนุษย์เป็นผู้ใช้ทรัพยากรอื่น ๆ ของประเทศนั้น ๆ

แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ วิธีอนุรักษ์มีอยู่หลายวิธี การจะเลือกปฏิบัติแบบใดนั้น ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับพิจารณาว่าอย่างไรจะเหมาะสมและได้ประโยชน์

มากกว่า หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ๆ มีดังนี้ (ฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่กรมป่าไม้ . 2540 : 5)

1. การถนอม เป็นเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อพยายามรักษาทั้งปริมาณและคุณภาพให้ยังคงอยู่ต่อไปนานเท่านาน โดยการพยายามใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่จะทำได้
 2. การบูรณะซ่อมแซม เป็นการบูรณะซ่อมแซมทรัพยากรธรรมชาติที่ได้รับ ความเสียหายให้มีสภาพเหมือนเดิมหรือเทียบเท่าของเดิม เช่น บริเวณป่าไม้ที่ถูกทำลาย ผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องหากกล้าไม้ หรือเมล็ดหว่านลงไป เพื่อให้พื้นที่ป่าแห่งนั้นกลับคืนสู่สภาพเป็นป่าถาวรขึ้นใหม่
 3. การนำมาใช้ใหม่ แทนที่จะเก็บไว้เฉย ๆ ให้เสื่อมราคาหรือสูญสิ้นคุณค่า เช่น นำถ่านน้ำมันไปทำถ่านอัดแข็ง และทำเป็นเชื้อเพลิง หรือทำถ่านอัดแข็งไป หรือนำเอาเศษสังกะสี กระจก เพื่อนำเอาเข้าเตาหลอมใหม่ ก็จะกลายเป็นโลหะที่จะแปรสภาพใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้
 4. การใช้สิ่งทดแทน ทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างสามารถนำมาใช้ทดแทนกันได้ เช่น ใช้กระเบื้องมุงหลังคาแทนสังกะสี การใช้พลาสติกมาสร้างชิ้นส่วนรถยนต์ เช่น บังโคลน เป็นต้น
 5. การค้นคิดประโยชน์ของเทียมขึ้นมาใหม่ เช่น การผลิตยางเทียม โคมเทียม เป็นต้น ขึ้นมาใช้เพื่อหลีกเลี่ยงการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่แท้จริงที่กำลังจะหมดไปหรือลดน้อยลง
 6. การสำรวจกักตุนแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มเติม เช่น การสำรวจค้นหาแหล่งน้ำมันในอ่าวไทย ทำให้ค้นพบก๊าซธรรมชาติเป็นจำนวนมาก หอที่จะลดทอนขุดมาใช้ได้
- มานะ บุญยพันธ์ (2542 : 3) ได้ให้หลักการโดยทั่วไปในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แบ่งออกเป็น 2 วิธีการใหญ่ ๆ คือ

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง ได้แก่
 - 1.1 การประหยัด โดยการใช้อย่างประหยัดทรัพยากรธรรมชาติให้สูญเปล่าน้อยที่สุด ให้เป็นประโยชน์แก่ตนมากที่สุด
 - 1.2 การถนอม โดยการใช้อย่างระมัดระวังอย่างรอบคอบ เพื่อที่จะได้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้นาน ๆ
 - 1.3 การบูรณะฟื้นฟู เป็นการปรับปรุงทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมสภาพหรือหมดไปให้มีสภาพเหมือนเดิม

1.4 การปรับปรุงให้มีสภาพดีกว่าธรรมชาติโดยการ ใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อเพิ่มคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้มีคุณภาพสูงขึ้น

1.5 การใช้สิ่งอื่นทดแทนโดยการจัดหาทรัพยากรที่มีราคาถูกและหาง่าย มาใช้ทดแทนทรัพยากรธรรมชาติที่มีราคาแพง หรือหายาก หรือการใช้วัสดุสังเคราะห์ แทน ทรัพยากรธรรมชาติที่หมดสิ้นไป

2. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้ความร่วมมือจากสังคม การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติวิธีนี้เป็นความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่ายในสังคมที่ได้ระหนักถึงประโยชน์และ ความจำเป็นที่จะต้องมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างกว้างขวาง ทั้งในปัจจุบันและอนาคตซึ่งพึงกระทำได้ดังต่อไปนี้

2.1 การให้การศึกษาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการปลูกฝัง ให้เห็นถึงความสำคัญ รัก และหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษานี้ควรให้การศึกษาอบรม ตั้งแต่เด็ก ทั้งในระบบครอบครัวและโรงเรียน เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์

2.2 การให้ความร่วมมือต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยทุกคนร่วมมือ กันไม่ตัดต้นไม้ ทำลายป่า การล่าสัตว์ การทำลายแหล่งน้ำ

2.3 การให้ความร่วมมือกันเพื่อเป็นกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดย มีการตั้งเป็นชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ

2.4 การตราพระราชบัญญัติเพื่อการควบคุม ป้องกัน และการ ปราบปราม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ จะต้องมีการปรับปรุงประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น กรมป่าไม้ กรมประมง กรมพัฒนาที่ดิน ฯลฯ และหน่วยงานของเอกชน มูลนิธิ ชมรมต่าง ๆ เพื่อการ ดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

จากการพิจารณาคำจำกัดความของการอนุรักษ์ พอสรุปได้ว่า คือ ยุทธวิธีการ ใช้ ทรัพยากรด้วยความฉลาดและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมวลชนให้มากที่สุดและพยายามที่จะ ใช้ ทรัพยากรนั้นให้มีอายุยืนยาวที่สุด

3. วิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้หลายท่าน ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้ได้ ดีและมีประโยชน์อย่างมากในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อความสมบูรณ์ ทางด้านเศรษฐกิจ และความผาสุกของมนุษย์ตลอดไป

เกษม จันทร์แก้ว (2544:86-94) ได้กล่าวถึงวิธีการอนุรักษ์ประกอบด้วย 8 วิธีการ คือ การใช้ การเก็บกัก การรักษาซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวน และการแบ่งเขต

การใช้ หมายถึง การใช้หลายรูปแบบ เช่น การบริโภคโดยตรง เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้สัมผัส การให้ความสะดวก และความปลอดภัย รวมไปถึงพลังงาน เหล่านี้ต้องเป็นการใช้แบบยั่งยืน

การเก็บกัก หมายถึง การรวบรวมและเก็บกักทรัพยากรที่มีแนวโน้มที่จะขาดแคลนในบางเวลาหรือคาดว่าจะเกิดวิกฤตการณ์เกิดขึ้น บางครั้งอาจเก็บกักเอาไว้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในปริมาณที่ควบคุมได้

การรักษาซ่อมแซม หมายถึง การดำเนินการใดๆ ต่อทรัพยากรที่ขาดไป ไม่ทำตามพฤติกรรมเสื่อมโทรม เกิดปัญหา เป็นจุดพื้นที่เล็กๆ สามารถให้พื้นที่กลับสภาพเดิมได้ อาจใช้เทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างขึ้นช่วยให้เหมือนเดิม จนสามารถนำไปใช้ได้

การฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินการใดๆ ต่อทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ให้สิ่งเหล่านั้นเป็นปกติ สามารถเอื้อประโยชน์ต่อไป ซึ่งการฟื้นฟู ต้องใช้เวลาและเทคโนโลยีเข้าช่วยอยู่เสมอ

การพัฒนา หมายถึง การทำสิ่งที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น การที่ต้องพัฒนาเพราะต้องการเร่งหรือเพิ่มประสิทธิภาพให้เกิดผลที่ดีขึ้น การพัฒนาที่ถูกต่อนั้น ต้องใช้ทั้งความรู้ เทคโนโลยีและการวางแผนที่ดี

การป้องกัน หมายถึง การป้องกันสิ่งที่เกิดขึ้นมิให้ลุกลามมากกว่านี้ รวมไปถึงการป้องกันสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นด้วย การป้องกันต้องใช้เทคโนโลยีและการวางแผนเช่นเดียวกับการอนุรักษ์วิธีอื่นๆ

การสงวน หมายถึง การเก็บไว้โดยไม่ให้แตะต้องหรือนำไปใช้ด้วยวิธีการใดๆ ก็ตามการสงวนอาจกำหนดเวลาที่เก็บไว้โดยไม่ให้มีการแตะต้องตามเวลาที่กำหนดไว้ก็ได้

การแบ่งเขต หมายถึง ทำการแบ่งเขตหรือแบ่งกลุ่ม / ประเภท ตามสมบัติของทรัพยากร สาเหตุที่สำคัญเพราะวิธีการให้ความรู้ หรือกฎระเบียบที่นำมาใช้นั้น ไม่ได้ผลหรือต้องการจะแบ่งเขตให้ชัดเจน เพื่อให้การอนุรักษ์ได้ผล เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า วนอุทยาน ฯลฯ อย่างไรก็ตามการแบ่งเขตนี้จะต้องมีการสร้างมาตรการกำกับด้วย มิฉะนั้นจะไม่เกิดผล

4. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

สิน พันธุ์สินิจ (2535:35-37) กล่าวว่า การอนุรักษ์ป่าไม้ เป็นหน้าที่ของคนในชาติ ที่ต้องช่วยกันไม่ใช้การะหน้าที่รับผิดชอบของคนใดคนหนึ่ง การที่ประชาชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้และมีส่วนร่วมรับผิดชอบช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้นั้น ก็เพราะมีสิ่งจูงใจสำคัญหลายประการ หากจะพิจารณาสิ่งจูงใจที่เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ของบุคคลตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน จำแนกได้ดังนี้

4.1 ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

ป่าไม้เป็นปัจจัยพื้นฐานของประชาชนในชนบทที่อยู่ใกล้ป่า ประชาชนจะช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้ไว้เพื่อประโยชน์ในการเก็บอาหาร เช่น เห็ดต่างๆ ผักสด หน่อไม้ ผลไม้ สมุนไพร น้ำผึ้ง หวาย ตลอดจนของป่าอื่น ๆ มาจำหน่ายเป็นรายได้ มีผู้กล่าวว่าป่าไม้เป็นซูเปอร์มาร์เก็ตของชาวชนบท เป็นเสมือนเส้นเลือดสำหรับหล่อเลี้ยงชีวิต สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของคนในชุมชนได้ดีลอปปี โดยเฉพาะฤดูแล้งที่ไม่สามารถปลูกผักบริโภคได้ หรือหักในธรรมชาติส่วนอื่นในชุมชนขาดหมด ประชาชนก็จะเข้าป่าหาอาหารเลี้ยงครอบครัวหรือจำหน่าย

4.2 ปัจจัยทางสังคม

ปัจจัยทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อบุคคลเป้าหมาย ถึง

1. ศาสนา หลักพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ มีหลายแนวความคิดเช่น

1.1 ป่าอภัยทาน เป็นป่าที่มีการอนุรักษ์ไว้ให้สมบูรณ์ ไม่ให้คนเข้าไปล่าสัตว์ ความหลักของพุทธศาสนา ประชาชนจะไม่ยอมให้บุคคลใดเข้าไปล่าสัตว์ป่าทุกชนิด และตัดต้นไม้ในอาณาเขตพื้นที่ป่าดังกล่าวอย่างเด็ดขาด จะรักษาป่าไว้เพื่อให้ความร่มรื่นและเป็นที่พักพิงของสัตว์ เป็นสิ่งจรรโลงจิตใจของคนในชุมชนและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจด้วย ตัวอย่างป่าอภัยทาน คือ ป่าภราดร ตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอมาทิว จังหวัดสงขลา ป่านี้มีพันธุ์ไม้ที่มีค่า คือ ไม้ยาง หลุมพอ ไข่เขี้ยว มะลำโพง ไม้แดง กะบาก นากบุตร เนือง ตะแบก แะระ สะดอ และไม้อื่น ๆ ส่วนสัตว์ป่านั้นก็มีกระรอก มากที่สุด ลิง ต่างชะนี กระรอก เก้ง หมูป่า ไก่ป่า และนกชนิดต่างๆ เป็นต้น

1.2 วัดป่า จากประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับเรื่องวัดในพระพุทธศาสนา นั้น จะเห็นว่า วัดกับป่า แยกออกจากกันไม่ได้ ที่ไหนมีวัดที่นั่นจะต้องมีป่าสถานที่อยู่ สถานที่ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา จะต้องเป็นป่าหรือสถานที่ที่มีต้นไม้มาดเหมือนป่า ฉะนั้นถ้า สร้างวัดในที่ไม่มีป่า เมื่อสร้างวัดเสร็จแล้วก็ต้องสร้างป่าขึ้นเป็นส่วนประกอบให้สมบูรณ์

ถ้าหาก วัดสร้างอยู่ในป่าก็ต้องอนุรักษ์ป่าให้สมบูรณ์ต่อไป วัดป่าในพระพุทธศาสนาที่เรารู้จักกัน ก็คือ วัดเวฬุวนาราม

2. ประเพณี คนไทยแต่ละท้องถิ่นมีความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และ วัฒนธรรมแตกต่างกัน ได้นำป่าไม้เข้ามาผูกพันกับประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ยังให้ เกิดผลดีต่อการอนุรักษ์ป่าคกทอดกันมาจากบรรพบุรุษหลายชั่วคน เช่น

2.1 การรักษาป่าคอนปูตา การอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อเป็นคอนปูตา เป็นประเพณีของพี่น้องของชาวอีสาน ซึ่งมีคติความเชื่อเรื่องผีสามเทวดามาตั้งแต่โบราณกาล เมื่อชาวอีสานอพยพไปตั้งหมู่บ้านเพื่อประกอบการทำมาหากินอยู่ ณ ที่ใด มักจะเลือกพื้นที่ป่า ที่เห็นว่าเหมาะสม เพื่อตั้งพระภูมิ บ้าน หรือ ปูตา เมื่อตั้งศาลแล้วก็เชิญผีเจ้าปู่เจ้าตา มาสิงสถิตย์ มีการเซ่นไหว้หรือเลี้ยงปูตา ตามประเพณีคอนปูต้ามักเป็นบริเวณที่เป็นป่าหนาทึบมีต้นไม้ใหญ่ ชาวบ้านไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ในป่านี้ เพราะเกรงว่ามีปูตาจะลงโทษให้ได้รับภัยพิบัติ หรือความ เลือคร้อน

2.2 การรักษาป่าช้า ชาวไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนทั้งภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือและภาคใต้ ก็เก็บรักษาป่าหิมที่ห่างจากหมู่บ้านไว้เป็นป่าช้า เพื่อใช้สำหรับเป็นที่เผาศพและฝังศพของหมู่บ้าน ประชาชนก็ช่วยกันรักษาป่าไว้ไม่ให้ใครเข้าไป ทำลายป่า ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีความเชื่อว่าป่าช้าเป็นศูนย์กลางระหว่างมนุษย์กับเทพ วิทยุญาของภูผาจะมาเกิดที่ป่าช้า ดังนั้นป่าช้าจึงไม่เคลื่อนย้ายไปที่อื่น ถึงแม้ชาวกะเหรี่ยงจะดื้ออง ย้ายหมู่บ้าน สภาพป่าจึงสมบูรณ์มีต้นไม้ใหญ่คูนากลับ ไม่มีใครเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า จึงมีป่า เป็นพื้นที่ป่าที่สามารถรักษาแหล่งน้ำและสัตว์ป่าได้

3. การศึกษา ผลของการให้การศึกษาตามหลักสูตรระดับต่าง ๆ ช่วยให้ ชาวชนของชาติได้เรียนรู้คุณค่าของป่าไม้กว้างขวางมากขึ้น ทำให้เขาวชนกลุ่มต่าง ๆ กล่าวคือ นักเรียน นิสิต และนักศึกษา มีจิตสำนึกและอุดมการณ์ในการอนุรักษ์ป่าไม้ รักและหวงแหนป่าไม้ อันเป็นสมบัติอันล้ำค่าของประเทศ บางสถาบันก็จัดตั้งชมรมหรือสโมสรขึ้น ซึ่งจะเป็ประโยชน์ ต่อการส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างมาก การให้การศึกษาจึงนับว่ามีประโยชน์โดยตรงต่อการ สร้างกำนิคม จิตสำนึกและการปลูกฝังอุดมการณ์ การอนุรักษ์ป่าไม้แก่เขาวชน ซึ่งจะนำไปสู่การ ปฏิบัติอย่างจริงจังจรงมาแล้ว เช่น การรณรงค์การปลูกป่าไม้ การต่อต้านการสร้างเขื่อนบางแห่ง

4.3 ปัจจัยทางสังคม

ปัจจุบันนี้คนเราได้เรียนรู้ว่าสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อลการอนุรักษ์ป่าไม้ ดังต่อไปนี้

1. ภัยธรรมชาติ จากประสบการณ์ทางปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น เช่น ความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล น้ำท่วม ทำให้พวกเราทราบว่าเป็นผลกระทบมาจากการ “ตัดไม้ทำลายป่า” ข้อเท็จจริงก็ปรากฏเช่นนั้น

2. แหล่งน้ำซับ เป็นการรักษาป่าไม้ไว้เพื่อเป็นแหล่งน้ำซับ หรือเราเรียกว่า “ป่าซับน้ำ” เป็นป่าที่ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงอนุรักษนิยมไว้ สำหรับเก็บซับน้ำเพื่อทำการเพาะปลูกข้าว ป่าซับน้ำจะตั้งอยู่บริเวณต้นน้ำ ลำห้วย หรือตามหัวไร่ หัวนา รอบ ๆ หุบเขา เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์เขียวชอุ่ม ชาวกะเหรี่ยงจะมีข้อคดกล กฏเกณฑ์ และบทลงโทษต่อผู้ตัดวงละเมิดทำลายป่า จึงทำให้เขารักษาป่าซับน้ำไว้ตลอดมา

นอกจากปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมาทั้งสองอย่างนี้แล้ว ก็ยังมีปัจจัยอื่นอีก คือ สภาพอากาศแปรปรวนของอากาศ กล่าวคือ ความแห้งแล้งและสภาวะดินเค็มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความแปรปรวนของอากาศซึ่งเราจะพบว่าอากาศร้อนจัดและมีสภาวะเรือนกระจก เนื่องจากไม่มีความเย็นจากป่าไม้ควบคุมอุณหภูมิหรือบรรยากาศของโลกไว้

4.4 ปัจจัยอื่น ๆ

1. นโยบายของรัฐ นโยบายคือสิ่งที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันไป การกำหนดนโยบายป่าไม้ของรัฐ ได้ยึดหลักวิชาการด้านวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และสังคมพิจารณา โดยกำหนดพื้นที่ป่าไม้ค่อนเนื้อของประเทศสไทย ทั้งพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าเศรษฐกิจตามนโยบายป่าไม้ของชาติ กำหนดให้พื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่หายาก ป้องกันภัยธรรมชาติอันเกิดจากน้ำท่วม การพังทลายของดิน ตลอดจนการใช้ประโยชน์ในการศึกษา การวิจัยและการนันทนาการและเพื่อเป็นป่าเศรษฐกิจ

2. โครงการตามพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชดำริจัดทำโครงการต่าง ๆ ขึ้น เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้หลายโครงการทั่วประเทศ โดยเฉพาะโครงการ “ป่ารักษน้ำ” โครงการน้ำพระทัยจากในหลวง (อีสานเขียว) ศูนย์ศึกษาพัฒนาตามพระราชดำริและการปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ต่าง ๆ ยังส่งผลให้มีการร่วมมือจากพสกนิกร และองค์กรต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีโครงการของเอกชน เช่น “โครงการราชพฤกษ์” จัดโครงการปลูกต้นไม้เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าธรรมชาติ โครงการพระราชดำริ และโครงการเอกชนต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นเพื่อน้อมรำลึกในพระมหากรุณาคุณ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความร่วมมือในหมู่พสกนิกร เพื่อจะทำการอนุรักษ์ป่าไม้ให้บรรลุเป้าหมายได้ นับว่าเป็นประโยชน์ต่องานอนุรักษ์ป่าไม้อย่างยิ่ง

3. สื่อมวลชน โดยทั่วไปแล้วสื่อมวลชนจะเป็นผู้ให้ข่าวสาร ความรู้ ประชาสัมพันธ์และชักชวนให้เกิดความร่วมมือทำกิจกรรมต่าง ๆ ปัจจุบันนี้ สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการให้ข่าวสารความรู้ด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ทั้งทางวิทยุ หนังสือพิมพ์ และวิทยุโทรทัศน์ จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ชี้ให้เห็นว่าการอนุรักษ์ป่าไม้ของประเทศไทยเรานั้นได้เริ่มมานานและสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วคนแล้ว คือ “ป่าชุมชน” ของชาวชนบทซึ่งเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ที่อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อและความต้องการที่แตกต่างกันของประชาชน อย่างไรก็ตามถ้าจะพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อบุคคลนี้แล้ว ก็มีปัจจัยต่าง ๆ หลายอย่าง คือ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และปัจจัยอื่น ๆ คือ นโยบายรัฐบาล โครงการพระราชดำริ และอิทธิพลของสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่ง ที่ได้มีการพัฒนารูปแบบใหม่ของการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ โดยมีหลักการว่าต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อการรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เพื่อความเข้าใจในการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ดีขึ้น จึงได้ศึกษาแนวความคิดในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

1. ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2538) ได้ให้คำนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ “คือการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการศึกษา ชื่นชม และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ”

กรมป่าไม้โดยศูนย์วิจัยป่าไม้ (2541) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หรือแหล่งวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ด้วยความระมัดระวัง ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือทำให้คุณค่าของระบบนิเวศหมดไป ในขณะที่ช่วยกันก็ช่วยให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้และส่งผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการกับมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ และสถาบันดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทย (2541) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง “การเดินทางท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมและท่องเที่ยวโดยมีการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ไม่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน”

ที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่ามีนักวิชาการและองค์กรของรัฐส่วนใหญ่มีมุมมองและความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ก็คือการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ลักษณะหนึ่งที่เด่นชัดของออกมาเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวทางธรรมชาติเฉพาะกลุ่ม และมุ่งหวังที่จะใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องรวมถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้ผู้ประกอบการมีความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

2. องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

นถาวรณ ชูณะกาญจน์ (2545) ได้กล่าวถึงระบบการท่องเที่ยวครอบคลุมองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวและการตลาดการท่องเที่ยว การบริการที่เกี่ยวข้อง การบริหารจัดการ ทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือแหล่งการท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นจุดกำเนิดการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นป่าอนุรักษ์ซึ่งชุมชนต้องอนุรักษ์ไว้และมีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว ความโดดเด่นของภูมิทัศน์ตามธรรมชาติที่มีคุณค่าทางการเรียนรู้ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวในระบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงต้องให้ความสำคัญกับการประเมินศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวและความสามารถสามารถในการรองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยว

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการกับมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ และสถาบันดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทย (2541) ได้จัดองค์ประกอบของการท่องเที่ยวออกเป็น 5 องค์ประกอบ คือนักท่องเที่ยว การตลาดท่องเที่ยว การขนส่ง ทรัพยากรท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว

การสนทนากลุ่ม

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543: 105-106) ให้ความหมายของ Focus Group หมายถึง การสนทนากลุ่มๆละ 6-12 คน การสนทนากลุ่มเป็นวิธีการศึกษาชุมชน ที่เป็นการสนทนากันในบรรยากาศที่เป็นกันเอง มีการวางแผนและเตรียมการ โดยเรื่องที่สนทนานั้นจะต้องเป็นความต้องเป็นเรื่องที่กลุ่มให้ความสนใจ มีผู้ดำเนินการสนทนาเป็นผู้จุดประเด็นเพื่อชักจูงให้บุคคลในกลุ่มแสดงความคิดเห็นได้อย่างลึกซึ้งและละเอียดที่สุดเพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยองค์ประกอบในการสนทนากลุ่มมีดังนี้

1. บุคคลที่เกี่ยวข้อง

1.1 ผู้ดำเนินการสนทนา ต้องเป็นผู้พูดและฟังภาษาท้องถิ่นได้ดี บุคลิกดี สุภาพ อ่อนน้อม มีมนุษยสัมพันธ์และต้องรู้ความต้องการและวัตถุประสงค์ของชุมชน

1.2 ผู้จัดบันทึกการสนทนา

1.3 ผู้ช่วย เป็นผู้ที่ทำหน้าที่จัดเตรียมสถานที่ และบันทึกเสียง

2. แนวทางในการสนทนากลุ่ม การจัดแนวทางในการสนทนากลุ่มมีการจัดลำดับหัวข้อในการสนทนา

3. อุปกรณ์สนาม ที่ควรเตรียมได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง เทปเปล่า ถ่านวิทยุ สมุด บันทึกรูป และคินสอ

4. แบบฟอร์มสำหรับถกเถียงผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

5. ส่งเสริมสร้างบรรยากาศ โดยการมีเครื่องดื่ม ของขบเคี้ยว บุหรี่ เพื่อสร้างบรรยากาศของความเป็นกันเอง

6. ของสมนาคุณแก่ผู้ร่วมสนทนา เพื่อเป็นการตอบแทนผู้เข้าร่วมสนทนา

7. สถานที่และระยะเวลา อาจเป็นบ้าน ศาลาวัด ใต้ร่มไม้ ที่มีอากาศถ่ายเท สะอาดห่างไกลจากความพลุกพล่าน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนาได้มีสมาธิในเรื่องต่างๆที่กำลังสนทนากัน ส่วนระยะเวลาไม่ควรเกิน 2 ชั่วโมงต่อกลุ่ม

เจลิชว บุรีภักดิ์ (2545: 259) กล่าวว่า Focus Group หรือ กิจกรรมความคิดเห็นกลุ่ม คือ การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลเพื่อหาข้อสรุป นำไปสู่การวางแผนที่ดี องค์ประกอบความคิดเห็นของกลุ่ม ได้แก่ บุคคลที่ร่วมสนทนากลุ่มไม่ต่ำกว่า 6-12 คน พิธีกรที่จะต้องรู้พื้นที่และขอบเขตชุมชน ส่วนบทบาทของบุคคลในการร่วมสนทนากลุ่ม มีดังนี้

1. พิธีกรเป็นผู้จุดประเด็นหรือชักจูงให้ผู้ร่วมสนทนาแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง

2. บุคคลเป้าหมายของการสนทนา ทำหน้าที่พูดคุยแสดงความคิดเห็นในประเด็นคำถามต่างๆ

3. ผู้จัดบันทึกการสนทนา ทำหน้าที่ในการให้หมายเลขกำกับ Discussant และทำหน้าที่จดอย่างเดียว ห้ามมีส่วนในการแสดงความคิดเห็น

4. ผู้ช่วย ทำหน้าที่ควบคุมเวลา อำนวยความสะดวกและดูแลแก้ปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากผลการศึกษาเอกสาร คำরা และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้ยกมาเป็นลำดับนั้น แสดงให้เห็นว่า

1.งานวิจัยในประเทศ

พิสิษฐ์ บุญชัย (2528) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ของ คณะกรรมการสภาตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณีภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง กลุ่มตัวอย่าง กรรมการสภาตำบล 408 ราย พบว่า

1. เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในงานของสภาตำบลได้แก่ การประชุมร่วม การร่วมทำ โครงการ การร่วมเป็นกรรมการ การร่วมแสดงความคิดเห็น การร่วมแสดงความเห็นชอบ โครงการพบว่า กรรมการสภาตำบลมีส่วนร่วมในงานสภาตำบลค่อนข้างสูง กรรมการ โดยตำแหน่งมีระดับการมีส่วนร่วมในงานสภาตำบล มากกว่ากรรมการสภาตำบลโดยการเลือกตั้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. กรรมการสภาตำบลโดยตำแหน่ง มีระดับการมีส่วนร่วมในขั้นตอนโครงการ ไปสู่การปลูกต้นไม้ มากกว่ากรรมการสภาตำบลโดยการเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3. กรรมการสภาตำบลโดยตำแหน่งมีระดับการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ป่าไม้มากกว่า กรรมการสภาตำบลโดยการเลือกตั้ง

4. กลุ่มกรรมการสภาตำบลที่มีเศรษฐกิจดีมีระดับการมีส่วนร่วมมาก รองลงมา เศรษฐกิจปานกลางเกี่ยวกับสภาพสังคมพบว่า การมีตำแหน่งอื่นๆ ในชุมชนมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ประสบการณ์ได้รับการอบรม พบว่ามีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ กลุ่มที่มี ประสบการณ์ได้รับการอบรม 3 ด้าน และมากกว่ามีระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุด

ประสพสุข คีรินทร์(2531) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ โดยศึกษาต่อกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือจำนวน 422 คน พบว่า

1. อายุ ระดับการศึกษา รายได้ การมีที่ดินถือครองเป็นกรรมสิทธิ์ การใช้ เชื้อเพลิง และการจัดหาเชื้อเพลิง การเป็นสมาชิกกลุ่มสังคม ไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในภาคเหนือ

2. ขนาดของครอบครัว ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง การเข้ารับการอบรม จากหน่วยงานต่างๆมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ

3. ความสนใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การพบปะพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ ป่าไม้อำเภอ เจดกคดี้อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ

4. ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของกำนันผู้ใหญ่บ้านอยู่ในระดับปานกลาง แต่ความต้องการในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านอยู่ในระดับสูง

5. ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในการป้องกันรักษาป่าคือ ขาดอำนาจในการจับกุม รองลงมาคือขาดเจ้าหน้าที่สนับสนุน ขาดอุปกรณ์ที่ทันสมัย ขาดกำลังคนช่วย ไม่มีเวลาว่าง ลูกบ้านไม่ให้ความร่วมมือ และ คนในแลร์จึงแบบเป็นพ่อค้ารายใหญ่

นริศ ชนะประสพ(2532) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชนในท้องถิ่นศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด พบว่าประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนน้อย ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการอนุรักษ์และลักษณะการมีส่วนร่วมตามรูปแบบการอนุรักษ์ ประชาชนที่ไม่เคยมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนนั้นมีจำนวนคนที่มีความต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน มากกว่าจำนวนคนที่ไม่มีความต้องการ ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในลักษณะการมีส่วนร่วมตามขั้นตอน การอนุรักษ์อยู่ในระดับ “มาก” สำหรับปัญหาและอุปสรรค ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชนในท้องถิ่น คือ ไม่มีเวลา กลัวได้รับความเดือดร้อน ขาดความรู้เรื่องการอนุรักษ์ ขาดข้อมูลทรัพยากรในท้องถิ่น ตลอดจนขาดการร่วมตัดสินใจใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและเป็นอันตรายต่อชีวิตอีกทั้งไม่ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่าที่ควร ซึ่งประชาชนในท้องถิ่นได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่าควรมีการประชุมสัมพันธ์ และกำหนดวันเวลาด่างหน้าเพื่อที่จะได้มาร่วมกิจกรรม อีกทั้งให้มีความซื่อสัตย์ ให้ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด ตลอดจนให้ลงโทษเจ้าหน้าที่ที่ร่วมมือกับผู้กระทำผิดอย่างรุนแรงและเด็ดขาด

สมิทธิ์ สระอุบล (2532) ที่ว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ได้ผลดีต้องให้สังคมมีส่วนร่วมรับผิดชอบทั้งด้านการป้องกันไฟป่า ป้องกันแมลง ปรับปรุงการตัดต้นไม้ การปลูกพันธุ์ไม้ และมีกฎหมายคุ้มครอง

สมพร ปิ่นอักษรสกุล (2533) ศึกษาองค์กรท้องถิ่นกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดเชียงราย ได้ก่อตั้งชมรมสิ่งแวดล้อมขึ้นสำหรับดูแลและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยใช้ชื่อว่า “ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย” โดยมีวัตถุประสงค์ 5 ประการคือ

1. เพื่อสร้างความสำนึกและแนวคิดให้ชาวเชียงราย รัก ห่วงแหน และมองเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง

2. เพื่อเผยแพร่และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่งดงามของจังหวัดเชียงราย ให้เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป

3. เป็นแหล่งข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรม

4. เพื่อประสานงานและร่วมมือกับหน่วยราชการ และองค์กรต่างๆ ในการสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง สภาพสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมเชียงราย ตลอดจน ปกป้องและป้องกันรักษาเพื่อให้แนวทางการพัฒนาจังหวัดเชียงราย ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม

สวาท เสนาณรงค์ และวิไลเจิด ทวีสิน (2535) ทว่าการอนุรักษ์ธรรมชาติโดยทางความร่วมมือทางสังคมการอนุรักษ์ทรัพยากรแบบนี้เป็นการร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่ายในสังคมที่ได้ตระหนักถึงประโยชน์และความจำเป็นจะต้องมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างกว้างขวางทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งพึงกระทำการดังนี้ การให้การศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การให้ความร่วมมือต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยให้ทุกคนร่วมมือกันไม่ตัดไม้ทำลายป่า การล่าสัตว์ป่า และการทำลายแหล่งน้ำ การให้ความร่วมมือเพื่อเป็นกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยมีการตั้งเป็นชมรมเพื่อปฏิบัติกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ในรูปของชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ชมรมคุ้มครองสัตว์ป่า นอกจากนี้จะต้องมีการปรับปรุงประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่นกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมป่าไม้ และหน่วยงานเอกชน มูลนิธิชมรมต่างๆ เพื่อดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

บุษบา กูสกุล (2535) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ความรู้ทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอวัฒนานคร จังหวัดปราจีนบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1. พฤติกรรมการรับเปิดรับสื่อกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้เกี่ยวกับ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

2. พฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

3. พฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

4. ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ไม่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

5. ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

6. ทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

7. พฤติกรรมการเปิดรับสื่อและทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สามารถอธิบายการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ได้ โดยมีทัศนคติมีอิทธิพลในทางลบในขณะที่พฤติกรรมการเปิดรับสื่อมีอิทธิพลทางบวก

อดุลย์ พลประอินทร์ (2536) ศึกษาบทบาทของหน่วยงานระดับอำเภอในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจุบันอำนาจในการบริหาร และการจัดการด้านนโยบายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ยังคงผูกขาดอยู่กับกรมป่าไม้ เพราะถือว่าเป็นงานเฉพาะด้านที่ต้องอาศัยความชำนาญพิเศษ ทำให้อำเภอในฐานะผู้ปฏิบัติไม่ได้มีส่วนร่วมพิจารณาหรือกำหนดนโยบายที่สำคัญ ที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนแต่อย่างใด ช้ำในทางปฏิบัติบางครั้งก็ไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรมเต็มที่ เนื่องจากไม่มีหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่โดยตรง จึงทำให้การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานระดับอำเภอกับหน่วยงานในสังกัดกรมป่าไม้ในพื้นที่อำเภอไม่เป็นไปอย่างสอดคล้องกัน เป็นผลให้การดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ผ่านมาประสบปัญหาอุปสรรคและไม่บรรลุผลตามเป้าหมายเท่าที่ควร และยังพบว่าทุกฝ่ายมีความเห็นสอดคล้องกันว่าควรให้อำเภอและองค์กรประชาชน ได้แก่ คณะกรรมการสภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน ตลอดจนองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องได้เข้าไปมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากขึ้น อีกทั้งต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้วยฝ่ายรัฐ ด้วยการเสริมสร้างแนวความคิด ความรู้สึกเป็นเจ้าของให้ประชาชนรับรู้ ตระหนักถึงคุณค่าและเกิดความหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง ภายใต้การควบคุมดำเนินงานในลักษณะของ แผนแม่บท และแผนปฏิบัติประจำปี โดยมี การประสานสอดคล้องแผนงานในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดไปสู่ระดับชาติ

พงษ์ศักดิ์ ถักรเดชะ (2540) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่โล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของชุมชนกระเหรี่ยงวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านต่างก็พึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งแบบเครือญาติและเพื่อนบ้าน บทบาทการมีส่วนร่วมของชาวบ้านใน 4 ขั้นตอนพบว่าในภาพรวมแล้วชาวบ้านมีส่วนร่วมในระดับ

ปานกลาง ส่วนผลการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอน ปรากฏผล ดังนี้ ขั้นตอนการค้นพบปัญหา และสาเหตุ ขั้นตอนการวางแผนดำเนินงาน และขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติร่วมในระดับปานกลาง และขั้นตอนการติดตามและประเมินผล ชาวบ้านมีส่วนร่วมในระดับต่ำ การศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า ชาติพันธุ์ สถานภาพทางสังคม การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านป่าไม้ จำนวนพื้นที่ที่ถือครองเพื่อการเกษตรกรรมและเคยไปเก็บหาของป่า มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แต่ อายุ ระดับการศึกษาและการพึ่งพิงป่าของชาวบ้าน ไม่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

2. งานวิจัยต่างประเทศ

เลวิตาน (Levitan .1994) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ขนาดและความสำคัญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของประชากรที่ตั้งถิ่นฐานในเมือง บนยอดเขาของกรีนเลาตินิวเจอร์ก ผลการวิจัยพบว่า ปริมาณทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกใช้และเพิ่มขึ้นเป็นไปตามขนาดของชุมชนและเครือข่ายทางสังคมและกิจกรรมที่จัดขึ้นบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ จะเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งขององค์กรที่ให้บริการในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่เน้นด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังพบว่ามีความเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง กับคุณธรรมของเจ้าหน้าที่ที่ดิน นโยบายทางสังคมในเขตที่มีการจ้างงานประกันภัย ภาษีและ การรักษากฎหมาย จะมีส่วนช่วยชะลอการบริโภคทรัพยากรและกิจกรรมการจัดที่ดิน การกำหนดนโยบายให้ชัดเจน จะมีส่วนช่วยให้มีการจัดกิจกรรมที่ให้ประโยชน์และจะช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ดีขึ้น

เวสต์สจอน (Version.2001อ้างถึงในสมบท เจิมขุนทดและคณะ.2548) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน ต้องมีวิธีการที่ดี รายงานการวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจำนวน 39 เมืองที่ประสบผลสำเร็จและได้สรุป การจัดการท่องเที่ยวว่าควรประกอบด้วย

1. มียุทธศาสตร์และการจัดการที่ดีอย่างมีส่วนร่วม
2. มีกรอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศระดับชาติ
3. มีการศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่อง
4. มีการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
5. มีการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
6. มีการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
7. ชุมชนต้องมีพื้นฐานและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์

8. ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาห้องเที่ยวเชิงนิเวศ
9. มีการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ดี
10. มีโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม

มาเรียนและ แฟร์เรล (Marion and Farrell. 1998 อ้างถึงในสมภพ เจริญทนต์ และคณะ.2548) ได้ศึกษาวิจัยการตรวจเชื่อมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในการป้องกันรักษาพื้นที่ที่พบว่าในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวหากไม่สนใจต่อผลกระทบของการเจริญเติบโตของพันธุ์พืช ดิน น้ำ สัตว์ป่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม แล้ว จะเกิดผลกระทบทางลบต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่และได้แนะนำให้สถานที่ท่องเที่ยวที่ได้ไปตรวจเชื่อม ทบทวนหาแนวทางป้องกันพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าว สิ่งที่เกี่ยวข้องในการจัดการผลกระทบต่อพื้นที่ก็คือ การตัดสินใจอย่างถูกต้องในการเลือกยุทธศาสตร์การจัดการรวมทั้งยุทธวิธีดำเนินการ

แม็กกลู (McCool.1995 อ้างถึงในสมภพ เจริญทนต์และคณะ.2548) ได้วิจัยเรื่องการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวการรักษาสิ่งแวดล้อม และแนวคิดที่ยั่งยืน ต้องรวมเข้าด้วยกัน โดยได้ให้แนวความคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอาจพิจารณาได้ 4 ประการ

1. การมีความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับคุณค่าการท่องเที่ยวและการใช้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
2. ขระดับความอิสระให้ชุมชนในการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
3. หาดูชีวิตในสังคมและผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพแวดล้อม
4. จัดให้มีระบบการจัดการในสิ่งต่างๆที่กระทบสภาพแวดล้อม

นิวแมน (Newman.1998อ้างถึงในสมภพ เจริญทนต์และคณะ.2548) ได้ทำการวิจัยเรื่อง เทคนิคการทรงตัวที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการเดินทาง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผลกระทบทางการท่องเที่ยวดินป่า มีทั้งที่เป็นประโยชน์ คือประชาชนในท้องถิ่นมีโอกาสในการหารายได้พิเศษจากการท่องเที่ยว แต่มีผลเสียทางกายภาพสังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมที่เกิดจากการตัดไม้ทำลายป่า การทิ้งขยะมูลฝอย การก่อไฟที่อาจทำให้เกิดไฟป่าได้ เพราะขาดการควบคุมและไม่มีการกำหนดเส้นทางเดินป่า

สรุปแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สรุปเป็นแนวความคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ได้ร่วมในการค้นหาปัญหา ร่วมจัดทำแผนงาน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมติดตามผลการปฏิบัติงาน ร่วมปรับปรุงแผน (อกิน รพีพัฒน์.2539) โดยมิวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในด้านการใช้

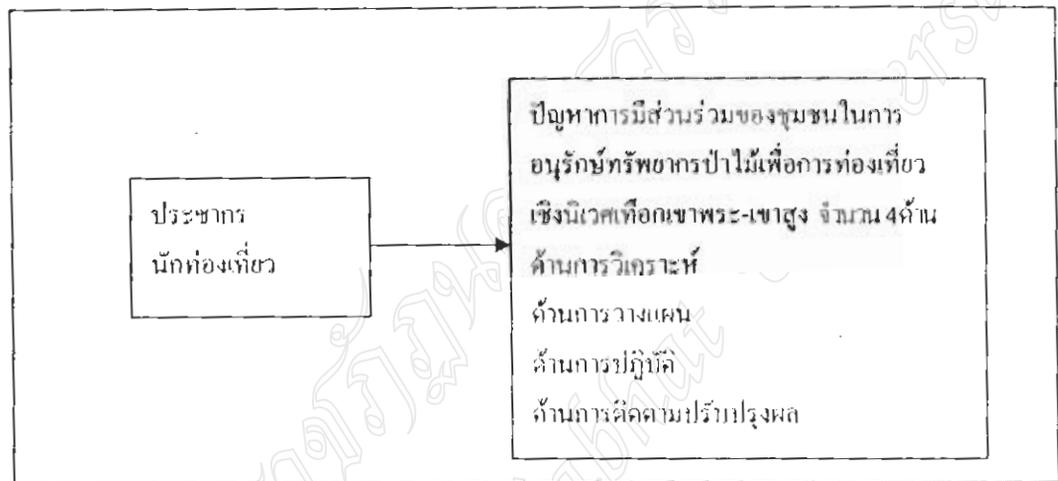
การเก็บกัก การรักษาซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวน การแบ่งเขตเพื่อให้
เทือกเขาพระ-เขาสูงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (เกษม จันทรืเกล้า.2544) ดังนั้นในการศึกษา
ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวความคิดในการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เทือกเขาพระ-เขาสูง ตามภาพที่ 2.1

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
Rajabhat Surin Rajabhat University

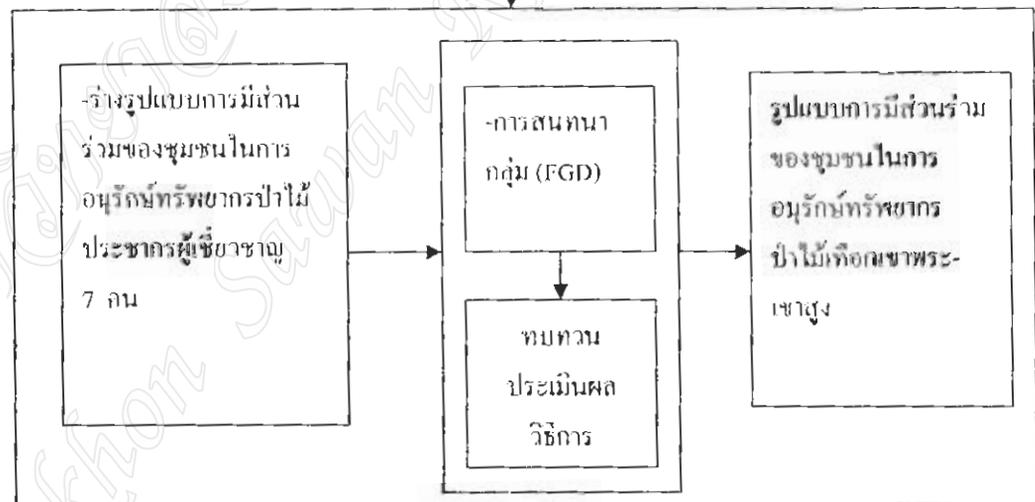
กรอบความคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยจึงกำหนดเป็นกรอบความคิดในการวิจัย

ช่วงที่ 1

ช่วงที่ 2

ภาพที่ 2.1 กรอบความคิดในการวิจัย รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์